

BAKOM KRIGET, AFFÄRERNA

Ukraina och dess falska vänner

Pierre Rimbart

Le Monde Diplomatique, oktober 2022

Folkomröstningar i de ockuperade regionerna, hot om kärnvapen, partiell mobilisering: Ryssland har valt upptrappning inför den ukrainska motoffensiv, som sker med vapen från Väst. Vissa länder inom EU, de facto aktiva i krigföringen, börjar nu förverkliga ett gammalt projekt: knyta Ukraina till Väst och förvandla landet till ett laboratorium för utlokaliseringar i närområdet.

Precis som ryggont och väderförutsägelser finns ett ständigt återkommande tema i medierna. Kommentatorer och journalister spikade igen kistlocket till den globala liberaliseringen först efter 11 september-attentaten 2001, sedan i samband med finanskrisen 2008 och sedan åter i samband med eurokrisen 2015. Och nu är tiden inne för ännu en dödförklaring på grund av det stopp i leveranskedjorna pandemin lett till, de växande spänningarna mellan Kina och USA och kriget i Ukraina.

2022 heter rättsläkaren nummer ett Larry Fink, vd för investmentbolaget BlackRock.

”Den ryska invasionen har satt stopp för den globalisering vi vant oss vid under tre decennier”, skrev han den 24 mars i det årliga brevet till sina aktieägare. Mer behövdes inte för att ge upphov till en internationell kaskad av artiklar om ”de-globaliseringen”, lokalisering tillbaka till ursprungsländerna, slutet för ”multilateralismen”, återgången till protektionism, osv. En kalldusch i slutet av maj för deltagarna på Världsekonometiskt Forum i Davos.

Hur ska det nu gå till att återuppväcka sfinxen och anpassa den till en lättantändlig geopolitisk situation? Tidigare framställde sig globaliseringen som inkluderande: arkitekterna bakom släppte först in Kina (2001) i Världshandelsorganisationen WTO och sedan till och med Ryssland (2012) i övertygelsen om att ömsesidigt ekonomiskt utbyte skulle få ideologiskt oborstade samarbetspartners att hyfsa till sig.

”Det har aldrig hänt att två länder med McDonalds börjat kriga mot varandra”, skrev Thomas Friedman, kolumnist i *New York Times*. (1)

Bra försök, men misslyckat. Nu skulle man bli mer selektiv. Utlokaliseringar, visst, men bland vänner. En så storartad idé gick förstås bara att uttrycka på engelska: *friendshoring* i motsats till *offshoring*, som ju varit begreppet för de klassiska utlokaliseringarna.

Friendshoring dök upp för första gången i en rapport från Vita huset i juni 2021 som ett botemedel mot konvulsionerna i den internationella handeln (2) och har sedan blivit på modet bland inflytelserika budbärare. ”Fördjupa den ekonomiska integrationen, men låt oss göra det med länder det går att lita på”, sade USA:s finansminister Janet Yellen den 13 april i år. Vid ett besök i Sydkorea den 19 juli sade hon att Ryssland ”med stor effektivitet utnyttjat den ekonomiska integrationen”. Nu gällde det att isolera landet. Dessutom ”kan vi inte låta länder som Kina utnyttja sin ställning på råvarumarknader, teknologi och nyckelsektorer till att skada vår ekonomi eller utöva ett icke önskvärt geopolitiskt inflytande”. Det gäller därför att ”modernisera vårt hållningssätt till kommersiell integration och ta hänsyn till de skadliga effekterna av den [...] och inte bara fokusera på fördelarna”.

Chefen för Europeiska centralbanken (ECB), Christine Lagarde, var också helt inne på samma linje. Vid en konferens i Washington medgav hon att ömsesidigt beroende ”mycket snabbt kan bli till något sårbart vid geopolitiska förändringar och länder med andra strategiska mål än vi blir mer riskabla samarbetspartners”. (3)

För att avvärja det hotet behövs, enligt Lagarde, en mer regionalt orienterad politik. Men med den utgångspunkten får också begreppet *friendshoring* en mer begränsad betydelse: i Europa, Amerika och Asien kryllar det sedan decennier av frihandelszoner. (4) Är inte en av EU:s grundvalar just en ständigt expanderande tullunion?

Sedan ett femtontal år hyllar Bryssel fördelarna med utlokaliseringar i närområdet till ett stort land beläget vid dess gränser, med tillgång till kvalificerad och inte särskilt kostsam arbetskraft, men plågat av korruption och en barlast av efterblivet rättssystem jämfört med europeiska normer: Ukraina. *Friendshoring* har här tagit sig form av ett avtal om politisk association och ekonomisk integrering (5), undertecknat av Bryssel och Kyiv 2014 efter förhandlingar som inletts några år tidigare. Avtalet spelade en avgörande roll i ursprunget till konflikten mellan Ryssland och Ukraina. I slutet av 2013 gjorde sig de båda parterna redo att underteckna texten när Ukrainas president Viktor Janukovitj oväntat vägrade skriva under efter ryska påtryckningar. Denna vägran utlöste protesterna på Maidanorget i Kyiv några veckor senare, att hans regering föll några veckor senare och i februari 2014 blev ersatt med en pro-europeisk, som slutligen undertecknade avtalet. Därefter följde Rysslands annektering av Krim (februari-mars) och utropandet av ”folkrepublikerna” Donetsk och Lugansk (april-maj).

Vid en första anblick är det inget speciellt med ett associationsavtal. De båda senaste decennierna har EU slutit sådana avtal med ett stort antal länder, bl a ex-Jugoslavien, som är kandidater att bli medlemmar - i motsats till Ukraina 2009.

Men det dokument som i juni 2014 signerades av dåvarande presidenten Petro Porosjenko var av ett nytt slag. Det ingick inom ramen för östligt partnerskap, en EU-politik inriktad på att skaffa sig inflytande, med Polen som pådrivande, och intensifiera samarbetet med länderna i det forna sovjetblocket och knyta dem fastare till Väst: Armenien, Azerbajdzjan, Belarus, Georgien, Moldavien och Ukraina. Bara de tre sistnämnda inledde målinriktade samtal och ingick 2014 avtal om associering. Av dem utgör Ukraina helt klart den viktigaste biten. Med en utrikespolitik och en ekonomi som vilade på en delikat balansgång mellan Ryssland och EU. (6)

Avtal om frivillig annektering

Ända sedan detta partnerskap lanserades 2009, i ett läge av spänningar om naturgasen med Moskva och ett år efter det rysk-georgiska kriget, har Polens mål varit att det skulle utmynna i att Kyiv blev medlem av EU. I decennier har Warszawa arbetat för att slita loss Ukraina från ryskt inflytande. (7) Redan innan Polen självt blev medlem av EU (2004) pläderade man för att Ukraina också skulle bli det. Däremot har Paris och Berlin intagit en mer avvaktande hållning.

Associationsavtalet mellan Ukraina och EU trädde slutligen i kraft den 1 september 2017, ackompanjerat av ett stödprogram på 11 miljarder euro åren 2014 till 2020. Hur många i EU:s medlemsländer har läst avtalets 2 135 sidor, eller ens lathunden i form av en introduktion om fred, hållbar utveckling, transparens, civilsamhälle och ”interkulturell dialog”? Skrapar man bara på ytan upptäcker man att det egentligen handlar om ett avtal om frivillig annektering. Det består i första hand av ”ett avtal om fördjupad och fullständig frihandel” kopierad efter det allmänna avtalet om tullar och handel från 1994 (GATT). På klassiskt manér uppmanar kapitlen om handel Ukraina att göra sig av

med merparten av de bestämmelser, som utgör hinder för den fria konkurrensen (subventioner, normer, osv).

Men det viktiga finns på annat håll: i syfte att införa ”relationer grundade på en fri marknadsekonomi” (artikel 3) måste Ukraina ”göra allt [...] för att på sikt närma sig EU, i överensstämmelse med principerna om makroekonomisk stabilitet, sunda offentliga finanser och livskraftig betalningsbalans” (artikel 4). Med andra ord, enda tillåtna alternativet är åtstramningar.

Kyiv ”vidtar de administrativa och institutionella reformer som krävs för att förverkliga detta avtal” och ”inför den administrativa och transparenta apparat som krävs” (artikel 56). Från etiketter på varor till djupfrysning av grönsaker till liberalisering av offentlig service, fri rörlighet för kapital, skydd för roquefort, osv, dikterar tjänstemännen i Bryssel det europeiska juridiska ramverket för sin partner - ända till nödvändigheten av att ge laglig status åt lobbyverksamhet: ”Parterna är överens om att i rimlig tid och regelbundet rådgöra med representanter för näringslivet om lagstiftning”, heter det i artikel 77b. Med andra ord, all ukrainsk lagstiftning måste omformas, trots att Ukrainas kandidatur till att bli medlem av EU ännu inte stod på dagordningen.

Man behöver inte vara någon mer sofistikerad strateg för att kunna skönja textens geopolitiska avsikter: att framhålla ”ett samgående på sikt beträffande utrikes- och säkerhetspolitik, inklusive gemensam säkerhets- och försvarspolitik” (artikel 7), uppmuntra ”samarbete på energiområdet, inklusive kärnkraften”, rekommendera ”diversifiering av källor, leverantörer, leveransvägar och transportmetoder för energi” (artikel 337) åt ett land i stort beroende av Ryssland låter som en utmaning riktad till Moskva. Andra artiklar är än mer på offensiven: ”Ukraina bör på sikt anta de europeiska normbegrepp (EN) som nationella normer. [...] Parallellt med detta avskaffar Ukraina alla nationella normer i strid med detta och upphör bl a med att på sitt territorium tillämpa de mellanstatliga normer (GOST) som rått före 1992” (artiklar 56-58(, dvs alla de normer man ärvt sedan tiden inom östblocket. Kort sagt, Bryssel anmodar Kyiv att ”de-russifiera” sin ekonomi.

Regeringen Janukovitj (2011-2014), som förhandlat om avtalet, försökte kroka fast sig i Väst för att balansera beroendet av Ryssland, fast utan att reta det senare och än mindre bryta med det. Förspild möda: Moskva motsatte sig kraftfullt ”det västliga partnerskapet” och i slutet av 2013 tvingade man Ukraina att avstå från avtalet och i stället ansluta sig den egna tullunionen med länderna i Centralasien, den eurasiatiska ekonomiska gemenskapen (2010-2015). Eftersom de vilade på två mot varandra stående grundvalar (marknadsekonomi med konkurrens på ena sidan, oligarkisk kapitalism på den andra) som innebär olika normer var de båda modellerna av *friendshoring* inte kompatibla med varandra. Ukraina, geografiskt beläget i korsningen mellan EU och den eurasiatiska sfären och slitet mellan motstridiga intressen hos sina mäktiga grannar, kunde inte upprätthålla jämvikten. Moskvas ultimatum och den kupp mot regeringen Janukovitj som följde på demonstrationerna på Maidanorget löste den gordiska knuten: Ukraina vände sig till Väst.

Om de geopolitiska och militära konsekvenserna av detta inte undgick någon har de sociala kostnaderna för associeringen varit tabubelagt. Där avtecknar sig emellertid ett koncentrat av decennier av de industrinedläggningar arbetarklassen i Europa fått utstå på 1980- och 1990-talet. ”Modernisering och omstrukturering av industrin” (artikel 379), ”omstrukturering av kolsektorn” (artikel 339) - helt avgörande för ekonomin i Donbas - ”omstrukturering och modernisering av transportsektorn i Ukraina” (artikel 368), avskaffande av statlig hjälp ”som snedvrider eller riskerar att snedvrida konkurrensen” (artikel 262) ... Vad var de ukrainska förhandlingarna värda gentemot arméerna av jurister i Bryssel upphetsade över idén om att kunna ”garantera ett adekvat och effektivt skydd åt investeringarna” (artikel 383)? Mellan en enhet bestående av tjugosju utvecklade kapitalistiska stater och en nation ”betraktad som ett utvecklingsland” (artikel 43) var balansen från första början snedvriden. En läsning av de 44 bilagor som i detalj anger hur Ukraina avsäger sig sin ekonomiska suveränitet får plötsligt de kärleksförklaringar som EU alltsedan invasionen uttalat till detta ”broderland”, som

”försvarar våra värderingar” att framstå som hyckleri. ”Associationsavtalet avspeglar till viss del en kolonial anda” medgav 2013 en västdiplomat baserad i Kyiv. (8)

På samma sätt som de centraleuropeiska nationer som 2004 blev medlemmar av EU (Polen, Tjeckien, Slovakien, Ungern ...) försåg den tyska industrins Molok [omätligt vidunder, ö.a] med en reserwarmé, och där tyska underleverantörer nu svärmar för fullt i dessa länder (9), förväntas nu de arbetslösa i Ukraina hitta jobb i de fabriker som kommer att växa som svampar efter regn i spillrorna av de stålverk som ryssarna bombarderat. Alltsedan Berlinmurens fall organiserar Bryssel utlokaliseringar mellan vänner med ständigt samma syfte: inreda ett ”litet Kina” vid sina portar och förse sina industriella kronjuveler med arbetskraft och nya marknader. Besked till arbetarna i det Gamla Europa: ”Normer på arbetsmarknaden bör inte användas i protektionistiska syften” heter det i avtalet (artikel 291). 2022 uppgår inte minimilönen i Ukraina till 180 euro i månaden ...

Bryssels enträgna insatser för att legalisera utstationering av arbetare återfinns i den omsorg avtalet fäster vid att Kyiv ”på sikt ska liberalisera tjänster över gränserna mellan parterna” (kapitel 6), manuella insatser som ukrainska flyktingar snart kommer att sörja för i länder inom gemenskapen samtidigt som franska, tyska och polska företag lystet kan ta över den postservice och elektroniska kommunikation, finansiella service och försäkringstjänster som hädanefter är öppen för konkurrens. 2015, ett år efter att avtalet undertecknats, kom parterna överens om en tidtabell för hur avtalet skulle sättas i verket. På listan över prioriteringar återfinns reformer mot korruption och ”avregleringar”: ”Reducering av bördan av regleringar för företagen och då främst för små och mellanstora företag”. Vid det senaste mötet i slutet av januari 2020 uttalade Associationsrådet, det organ som har i uppdrag att övervaka hur Ukraina följer avtalet, sin belåtenhet över de framsteg Ukraina gjort i detta avseende - samtidigt som man uppmanade Kyiv att öka takten.

Kriget har också bidragit till det. Vid EU:s ministerrådsmöte den 23 och 24 juni erhöll Ukraina status som kandidat att få bli medlem. Polens strävanden förverkligas därmed till sist och en strålande framtid av utlokaliseringar är att förutse. ”Jag är för att utvidga EU till att också inkludera länderna på västra Balkan, Ukraina, Moldavien och, på sikt, Georgien”, förklarade Tysklands förbundskansler Olaf Scholz den 29 augusti. Tolv dagar tidigare hade Ukrainas president ratificerat en lag som gav små och medelstora företag (upp till 250 anställda, dvs med 70 procent av arbetskraften i Ukraina) tillstånd att inte längre tillämpa arbetsmarknadslagstiftningen. Hädanefter gäller bara de regler arbetsgivaren anger i anställningskontraktet. Fackföreningarna lyckades nätt och jämt få igenom att de tidigare bestämmelserna ska återgå att gälla så fort krigslagarna upphävs. Men Volodymyr Zelenskyj, som den ”folkets tjänare” han är, och hans parti har ända sedan slutet av 2020 försökt ”omstrukturera” arbetsmarknadslagstiftningen. Nu tänker de inte nöja sig med detta.

”Den extrema överregleringen av anställningsförhållandena strider mot principerna om marknadens självreglering och modern personalpolitik”, sade Hanna Lichman, parlamentsledamot för Zelenskyjs parti. (10) Enligt *OpenDemocracy*, en EU-vänlig organism, kommer att annat lagförslag att ”innebära en arbetstid på maximalt tolv timmar om dagen och ge arbetsgivarna rätt att avskeda anställda utan motivering.”

Halyna Tretjakova, ordförande i parlamentets utskott om socialpolitik, har angett målet: ”Vi bör förändra arbetsmarknadslagstiftningen och den sociala modellen, vilket inte skedde när landet gick över från socialism till marknadsekonomi.”

Danylo Hetmantsev, deputerad för presidentens parti, gav en lakonisk motivering till målsättningen: ”Det är så det går till i ett fritt och marknadsorienterat samhälle i Europa” (*Telegram*, 9 juli). Den 29 augusti möttes president Zelenskyj av ovationer när han höll inledningsanförande vid de franska arbetsgivarnas årliga konferens. Och det berodde nog inte enbart på den kraft han bemött den ryska invasionen med ...

Noter

1. *The New York Times*, 8 december 1996

2. "Building resilient supply chain, revitalising american manufacturing, and fostering broad-based growth", Vita huset, Washington DC, juni 2021.

3. Christine Lagarde, "A new global map: European resilience in a changing world", konferens vid Institut Peterson för internationell ekonomi, Washington DC, 22 april 2022.

4. Shannon K O'Neil, "The myth of the global. Why regional ties win the day", *Foreign Affairs*, New York, juli 2022.

5. "Accord d'association entre l'Union européenne et ses États membres, d'une part, et l'Ukraine, d'autre part", *Journal officiel de l'Union Européenne*, L 161, Luxemburg, maj 2014.

6. Se Dominic Jean, "Janukovitch et la politique étrangère ukrainienne, retour à l'équilibre)", *Politique étrangère*, Paris, juni 2019.

7. Sarah Stryk, "La diplomatie polonaise: de la doctrine "ULB" au partenariat oriental" samt "Quelles suites du partenariat du partenariat oriental vu de Varsovie?", 23 och 29 augusti 2010, www.nouvelle-europe.eu.

8. Se Sébastien Gobert, "L'Ukraine se dérobe à l'orbite européenne", *Le Monde Diplomatique*, december 2013.

9. Se "Le Saint Empire économique allemand", *Le Monde Diplomatique*, februari 2018.

10. Källor till detta stycke: Laurent Gesliln, "L'Ukraine profite de la guerre pour accélérer les réformes ultra-libérales" [Ukraina utnyttjar kriget till att påskynda ultraliberala reformer], *Mediapart*, 3 juli 2022; Thomas Rowley, Sergiy Guz, "Ukraine uses Russia's invasion to pass laws wrecking workers' rights", ***OpenDemocracy.net***, 20 juli 2022; samt "Ukraine's anti-worker law comes into effect", *OpenDemocracy.net*, 25 augusti 2022.
(Översättning, Björn-Erik Rosin.)